

Trafikplats Lovö

Arkeologisk utredning, etapp 1, Edeby, Lovö socken,
Ekerö kommun, Uppland

Lars Andersson

Lisa Sundström

Rapport 2008:23

Trafikplats Lovö

Arkeologisk utredning, etapp 1, Edeby, Lovö socken,
Ekerö kommun, Uppland

Lars Andersson

Lisa Sundström

Rapport 2008:23

Rapporten finns i PDF-format på adressen
<http://stockholms.lans.museum/>

Tidsaxel: Mats Vänehem

© Stockholms läns museum
 Produktion: Stockholms läns museum
 Redaktionell bearbetning: Åsa Lundström

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Nacka 2008

Innehåll

Administrativa uppgifter	7
Sammanfattning	7
Inledning	7
Metod	7
Topografi och fornlämningsmiljö	9
Resultat	10
Arkeologiska lämningar och rekommendationer till vidare åtgärder.	10
Referenser och förkortningar	13

Lovö. (Utsnitt ur digitala terrängkartan).

Fig 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:100 000.

Administrativa uppgifter

Kommun:	Ekerö
Socknar:	Lovö
Länsmuseets dnr:	2008:029
Uppdragsgivare:	Vägverket genom konsortiet Förbifart Stockholm SWECO VBB AB, WSP Sverige AB, Tyréns AB
Typ av undersökning:	Utredning etapp 1
Projektledare:	Lars Andersson Lisa Sundström

Sammanfattning

Utredningsområdet utgörs av det på fig 4 markerade området. Inom området har ett antal nya indikationer gjorts som redovisas som obj 1-4. Det finns vidare också ett antal tidigare registrerade lämningar. Området domineras av de lämningar som går att föra till Edeby.

Inledning

Stockholms läns museum har inom MKB-arbetet (arbetsplaneskedet) Förbifart Stockholm utfört ett uppdrag motsvarande en arkeologisk utredning etapp 1. Utredningen beställdes och bekostades av Vägverket genom konsortiet SWECO/WSP/Tyréns. Utredningsområdet utgörs av det på fig 4 markerade området. Föreliggande rapport är en del av flera utredningar där områdesindelningarna motiveras av exploaterings arbetsområde och sammanhängande kulturmiljöer.

Metod

Inom uppdraget ingår en fältinventering, analys av historiskt kartmaterial samt en arkivgenomgång. Inga markingrepp i form av sökschakt eller provgrävningar har utförts. Resultatet presenteras på en underlagskarta med rekommendationer på vidare åtgärder.

Det historiska kartmaterialet som har använts har hämtats från Lantmäteriets digitala databas. De medeltida historiska uppgifterna har hämtats från DMS. I övrigt har FMIS använts i uppgifter om registrerade fornlämningar. Geologin beskrivs utifrån jordartartskartor från Sveriges geologiska undersökning.

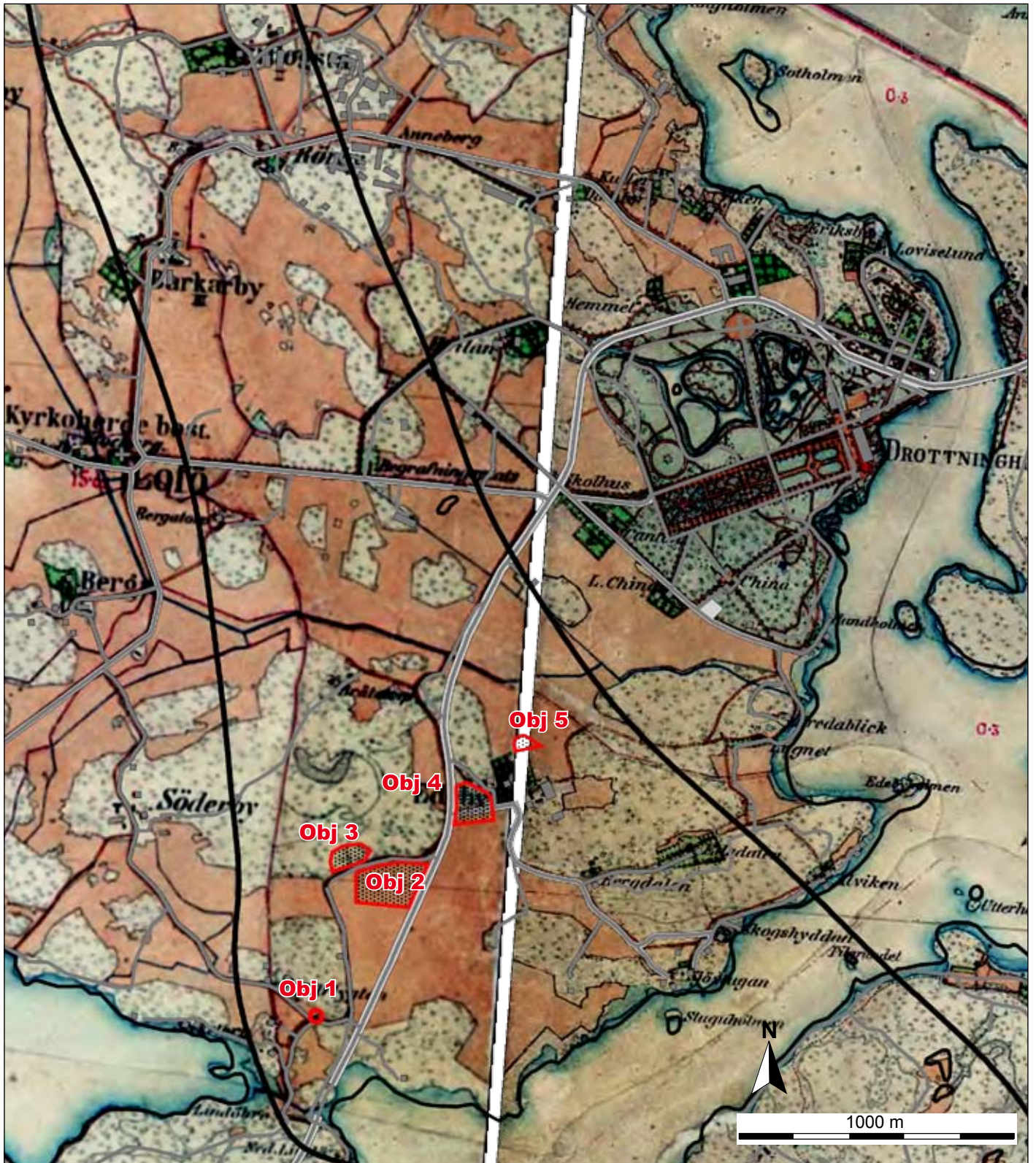

Fig 2. Utdrag ur häradsekonomska kartan med dagens väg- och järnvägsnät inlagt. Vägkorridoren är markerad med svart linje, de kulturbistoriskt värdefulla områdena med röd linje.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet är beläget på södra delen av Lovö. Landskapet är småbrutet med uppstickande skogsbeklädda impediment av gnejs och morän. De lägre liggande områdena är åker/äng av postglacial lera. Strax väster om Edeby finns ett skogsklätt höjdparti med höjder upp mot 40 meter över havet. I utredningsområdet varierar höjderna mellan Mälarens vattennivå och 40 meter över havet.

Utredningsområdet har tillhört Edeby, en gård som tycks etablerad under skiftet äldre / yngre järnålder. Edeby gränsar till Söderby i väster och Rinkeby i norr. En mindre vik har gått in i dagens åkermark under järnåldern. Gravfälten är spridda på flera lägen.

Söder om utredningsområdet ligger Lindö. Lindö var ända tills 1800-talet avskilt från Lovön. Överfarten mellan öarna har förmodligen under lång tid legat vid Lindöbro, vilket är ett förhållande som har påverkat kulturmiljön med placeringen av den nord-sydliga vägsträckningen genom Lovön.

Edeby

Omnämns 1409 som *i Edbby*. Till Edeby hör tre gravfält (Lovö 50, 53 och 54) samt ett antal ensamliggande stensättningar. Runhällen på gravfältet Lovö 53 bör också räknas till det kulturhistoriska sammanhanget kring Edeby gård. Texten lyder: "*Åfrid lät (bugga hällen) efter Svarthövde och efter Igulfast, sina söner, och efter Åsgöt*". Ristningen är från 1000-talet e Kr och ristad av en hustru efter sina söner och sin make. När den tillverkades låg den mycket nära Mälarens strandnivå. Placeringen av runhällen är vald i syfte att exponera mot farleden ut mot vattnet. På detta sätt markerades gårdens läge och status för de förbipasserande samtidigt som det också förmodligen markerade gårdens "hamnläge". Runstenarna hade ett kristet budskap och signalerade således att gårdens ägare bekände sig till den nya religionen.

Fig 3. Runhällen vid Edeby. Foto Lisa Sundström.

Detta syfte att exponera sin närvaro och eventuellt äganderätt till bygden gäller också i viss mån förmodligen också för placeringen av gravfälten Lovö 53 och 54. Åtminstone gravfältet 54 går att datera till yngre järnålder och har tillhört befolkningen på Edeby. Förmodligen gäller detsamma för gravfältet Lovö 54 som också utifrån sitt topografiska läge bör gå att datera till yngre järnålder.

Var Edebys bytomt ursprungligen har legat är något osäkert. Om gravfälten Lovö 53 och 54 markerar inloppet till gården, så bör Lovö 50 ha legat närmare själva gården. Det finns också ett antal mindre gravgrupper som ligger utspridda på Edeby ägor, t ex 46, 47, 52 och 104. En trolig plats för Edebys läge under yngre järnålder är att det har legat på samma plats som dagens bytomt, eller i dess direkta närhet. Alternativa platser är i direkt anslutning till Lovö 50 eller Lovö 47.

Resultat

Fältinventeringen utfördes under v 36 2008. Vegetationen var kraftig. Vid inventeringen framkom två stensättningsliknande lämningar i anslutning till torplägena Tillflykten och Stäkstorp (**Obj 1**). Stensättningarna är något osäkra men bör provundersökas vid en etapp två-utredning. Stensättningarna bör sättas i samband med de intilliggande gravarna vid Lovö 126. Intill Lovö 104 och 50 finns en yta som tycks stenröjd (**Obj 2**). Direkt söder om Lovö 50 finns ett möjligt boplatsläge (**Obj 3**) där indikationen grundas på läget samt förekomst av enstaka skärvig sten. Sammantaget gör de två indikationerna att hela området i närheten av de kända fornlämningarna bör betecknas som bevakningsområde vid en eventuell markexploatering. Eventuellt är det här vi har ett ursprungsläge till Edeby bytomt.

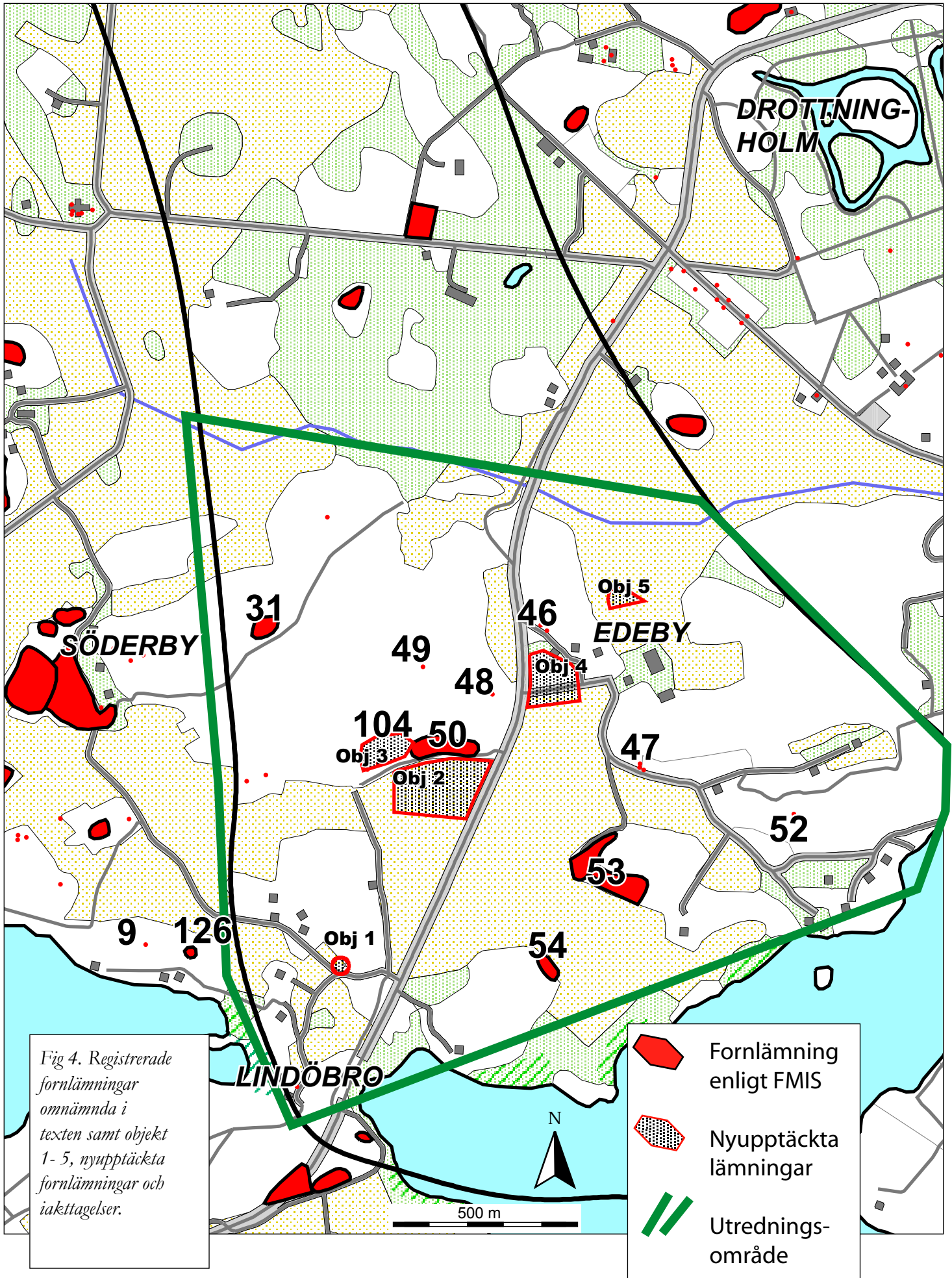
Intill läget för dagens Edeby bytomt finns också tydliga spår efter tidigare brukning och eventuella bebyggelse lämningar i form av terrasseringar och odlingsspår (**Obj 4**).

Norr om Edeby bytomt finns en mindre åkerholme som till stor del tycks utgöras av uppkastad sten. I denna och i den intilliggande åkern finns stora mängder skärvsten som kan indikera boplats (**Obj 5**).

Arkeologiska lämningar och rekommendationer till vidare åtgärder.

I samband med föreliggande utredning nyupptäckta fornlämningar och iakttagelser. Redovisas på fig 2 och 4.

Obj 1. Stensättning? 7 x 5 m. något oregelbunden. 0,5 m hög. Kraftigt övertorvad och beväxt med ett träd. Strax öster om denna ligger ytterligare en stensät-

ting? 5 x 5 m. rund. 0,2 m hög. Övertorvad och beväxt med sly. Något osäkra lämningar men bör provundersökas vid en etapp två undersökning.

Obj 2. Boplatsläge? Lämpligt boplatsläge intill gravfält Lovö 50. Enstaka skärvig sten i åkern (oplöjd stubbåker). Rekommendation: Bör sökschaktas alternativt provundersökas vid en markexploatering.

Obj 3. Stenröjd yta? Belägen mellan Gravfältet Lovö 50 och stensättningarna Lovö 104. Rekommendation: Bör sökschaktas alternativt provundersökas vid en markexploatering.

Obj 4. Bebyggelselämningar? Beläget i direkt anslutning till Edeby gård. Terrasseringar och annan bearbetad mark. Svårbedömda anläggningar. Rekommendation: Bör sökschaktas alternativt provundersökas vid en markexploatering.

Obj 5. Ansamling av skärvsten i åker och på åkerholme. Rekommendation: Bör sökschaktas alternativt provundersökas vid en markexploatering.

Tidigare kända och registrerade fornlämningar i samband med och av betydelse för kontexten kring vägområdet. Uppgifter från FMIS. Redovisas på fig 2 och 4.

Lovö 9. Röse, 7 m diam 0,4 m h.

Lovö 31. Gravfält bestående av ca 20 fornlämningar.

Lovö 46. 1) Stensättning 2) Stensättningsliknande lämning 4 m diam och ca 0,3 m h. Lämning efter sentida husgrund. Ca 14 m N 44cg V om stensättningen är en 3) Stensättningsliknande lämning

Lovö 47. 1) Hög 2) Stensättning 3) Stensättning.

Lovö 48. Stensättning

Lovö 49. Stensättning

Lovö 50. Gravfält bestående av ca 25 fornlämningar vilka utgörs av 6 högar, 19 runda stensättningar.

Lovö 52. Stensättning

Lövö 53. Gravfält bestående av 50 fornlämningar består av 15 högar 38 runda stensättningar 1 rekt stensättning 1 trekantig stensättning (osäker) samt 1 runristning i håll.

Lövö 54. Gravfält bestående av 8 runda stensättningar och två rektangulära stensättningar.

Lövö 104. 1) Stensättning 2) Stensättning 3) Stensättning 4) Stensättning.

Lövö 126 Gravfält, 5 stensättningar. Delundersökt.

Referenser och förkortningar

Bratt Peter mfl. 1998. *Forntid i ny dager*. Raster förlag, Stockholm.

Bratt Peter. 1994. *Mälaröarna. Kulturbistoriska miljöer*. Stockholms läns museum & Ekerö kommun. Gällivare.

Ferm Olle, Johansson Mats & Rahmqvist Sigurd. 1992. *Det medeltida Sverige. Attundaland*. Riksantikvarieämbetet Stockholm.

Petré Bo. 1984. *Arkeologiska undersökningar på Lovö*. Del 4. ACTA Universitatis Stockholmiensis. Studies in North-European Archaeology. Almqvist & Wiksell. Stockholm. Diss.

Wessén Elias. 1940. *Upplands runinskrifter* Band 6, Häfte 1. Uppsala.

Förkortningar nämnda i texten

DMS = Det medeltida Sverige.

ATA = Antikvarisk Topografiska Arkivet

U+nr = Upplands runinskrifter

FMIS = Fornminnesregistret www.raa.se

SGU = Sveriges Geologiska Undersökning. Geologiska krtbladet Stockholm NV